

**Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας
του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης**
σε συνεργασία με το
**ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών με τίτλο: «Εξειδίκευση
στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»**

**ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΩΝ ΔΥΣΚΟΛΙΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ
ΣΥΜΠΤΩΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗΣ ΠΟΥ ΣΧΕΤΙΖΕΤΑΙ ΜΕ ΤΟΝ
ΤΡΑΥΜΑΤΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΟ ΑΓΧΟΣ ΣΕ ΑΝΗΛΙΚΟΥΣ ΑΣΥΝΟΔΕΥΤΟΥΣ
ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ**

**STUDY OF EMOTIONAL DIFFICULTIES AND SYMPTOMS OF TRAUMA
AND STRESS RELATED DISORDER IN UNACCOMPANIED MINORS**

της
Λιούνη Μαγδαληνής

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται στην τριμελή επιτροπή για την απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης του Τ.Ε.Φ-Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της ένταξης»

Η τριμελής επιτροπή:
1: κα ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΟΥ ΖΩΗ
ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ Τ.Ε.Φ. Δ.Π.Θ.
2: ΣΤΑΘΟΠΟΥΛΟΥ ΑΓΑΘΗ
ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΔΑ ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ Ι.Π.Τ. Ε.Κ.Ε.Φ.Ε. “ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ”
3: ΔΟΣΗ ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ
ΜΕΤΑΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΗΤΡΙΑ Τ.Ε.Φ. Δ.Π.Θ.

Κομοτηνή
2020

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Όλοι οι άνθρωποι που μεταναστεύουν, άλλοι σε μικρότερο και άλλοι σε μεγαλύτερο βαθμό, βιώνουν την απώλεια. Οι πρόσφυγες του πολέμου βιώνουν τόσο την απώλεια της πατρίδας τους όσο και την απώλεια αγαπημένων τους προσώπων με αποτέλεσμα, οι τραυματικές αυτές εμπειρίες να επιδρούν έντονα στην ψυχική υγεία τους, ιδιαίτερα παιδιών και εφήβων. Η παρούσα εργασία διαπραγματεύεται τη διαταραχή του μετατραυματικού στρες και τις συναισθηματικές δυσλειτουργίες που αντιμετωπίζουν οι ασυνόδευτοι ανήλικοι πρόσφυγες, που έχουν χωριστεί από την οικογένειά τους και κατά τη διάρκεια της έρευνας διέμεναν σε δομή φιλοξενίας στην Αλεξανδρούπολη. Πρόκειται για μια ποιοτική μελέτη, στην οποία συμμετείχαν 5 παιδιά από τη Συρία και από τα δύο φύλα, ηλικίας 11 έως 16 ετών. Για τη συλλογή των δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν η κλίμακα *Clinician Administered PTSD Scale for DSM-5 (CAPS-5)*, που προσαρμόστηκε από τα αγγλικά στα αραβικά από ειδικούς επιστήμονες και το ερωτηματολόγιο αυτοαναφοράς παιδιών και εφήβων *Achenbach (Youth Self Report, YSR 11-18)* σταθμισμένο στα αραβικά. Τα δεδομένα που συγκεντρώθηκαν από τη συμπλήρωση των παραπάνω κλιμάκων χρησιμοποιήθηκαν για να δώσουν απάντηση στα διερευνητικά ερωτήματα της εργασίας και συγκεκριμένα: 1) Ποιά είναι τα επίπεδα της διαταραχής του μετατραυματικού στρες που παρουσιάζουν οι ανήλικοι πρόσφυγες του δείγματος; 2) Ποιά είναι τα επίπεδα των ψυχολογικών προβλημάτων που παρουσιάζουν οι ανήλικοι πρόσφυγες του δείγματος; Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι το είδος, η ένταση της τραυματικής εμπειρίας καθώς και η ηλικία του ατόμου διαδραματίζουν πολύ σημαντικό ρόλο για την εμφάνιση της μετατραυματικής διαταραχής και των συναισθηματικών προβλημάτων.

Λέξεις - κλειδιά: Διαταραχή μετατραυματικού στρες, τραύμα, πρόσφυγες, ψυχική ανθεκτικότητα, ασυνόδευτοι ανήλικοι

ABSTRACT

All people who migrate, others to a lesser extent and others to a greater degree, experience loss. War refugees experience both the loss of their homeland and the loss of loved ones, and these traumatic experiences have a profound impact on the mental health of children and adolescents. The present work deals with post-traumatic stress disorder and affective dysfunction experienced by unaccompanied minor refugees who have been separated from their families and were housed in Alexandroupolis during the investigation. This is a qualitative study involving 5 children from Syria and both sexes, aged 11 to 16 years. Data were collected using the Clinician Administered PTSD Scale for DSM-5 (CAPS-5) scale, adapted from English to Arabic by specialist scientists and the Achenbach Child and Adolescent Self-Report Questionnaire (YSR 11-18) weighted in Arabic. The data gathered from the completion of the above scales were used to answer the exploratory questions of the work, namely: 1) What levels of post-traumatic stress disorder are present in the sample of juvenile refugees? 2) What are the levels of psychological problems experienced by the sample juvenile refugees? The results of the study showed that the type, intensity of the traumatic experience as well as the age of the individual play a very important role in the appearance of post traumatic disorder and emotional problems.

Keywords: Post traumatic stress disorder, trauma, refugees, mental resilience, unaccompanied minors

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Achenbach, T. M. & Rescorla, L. A. (2003). *Manual for the ASEBA School-Age Forms & Profiles*. Burlington, VT: University of Vermont, Research Center for Children Youth & Families.
- American Psychiatric Association (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders DSM-V* (5th ed.). Washington, D C: Author.
- Bennett, P. (2010). *Κλινική ψυχολογία και ψυχοπαθολογία*. Επιστ Επιμ Α. Καλαιτζή – Αζίζη. Αθήνα: πεδίο.
- Bora Z. M. (2010) Η Εκπαίδευση των Ανήλικων και Ασυνόδευτων Ανήλικων Προσφύγων στην Ελλάδα. Διπλωματική εργασία. Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Διαθέσιμο στο: <http://invenio.lib.auth.gr/record/126520/files/GRI-2011-6676.pdf?version=1>.
- Bronstein, I. & Montgomery, P. (2011). Psychological Distress in Refugee Children: A Systematic Review. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 14, 44-56.
- Caffo, E. & Belaise, C. (2003). Psychological Aspects of Traumatic Injury in Children and Adolescents. *Child and Adolescent Psychiatric clinic of North America*, 12, 493-535.
- Derluyn & EricBroekaert (2008). Unaccompanied refugee children and adolescents: The glaring contrast between a legal and a psychological perspective. *International Journal of Law and Psychiatry*, 319-330.
- El-Khani, A., Ulph, F., Peters S. & Calam R. (2016). Syria: the challenges of parenting in refugee situations of immediate displacement. *Intervention* 14, 99 – 113.
- Fazel M., & Stein, A. (2003). Mental health of refugee children: Comparative study. *British Medical Journal*, 327, 134.
- Gil, E. (2010) Children's self-initiated gradual exposure: The wonders of post-traumatic play and behavioral reenactments. In E. Gil (Ed.) *Working with children to heal interpersonal trauma: The power of play* (pp. 44-63). NY: The Guilford Press.
- Hands, C. Thomas, J. & John- Legere, S. (2015). Refugee children in the UK. *PAEDIATRICS AND CHILD HEALTH* 26:1.
- Hellinic Republic, (2017). Προσφυγική κρίση www.media.gov.gr
- Huemer, J., Karnik, N. & Steiner, H. (2009). Unaccompanied refugee children. *Lancet* 373: 612–614.

Jones, E., & Wessely, S. (2005). *Shell shock to PTSD: Military psychiatry from 1900 to the Gulf War*. Hove: Psychology Press.

Jones, E., Fear, N. T. & Wessely, S. (2007). Shell shock and mild traumatic brain injury: a historical review. *American Journal of Psychiatry* 164, 1641-1645.

Μαστρογιάννη, Α. (2013) Μετανάστευση και ψυχική υγεία: Μελέτη των ψυχικών διαταραχών και των αναγκών μεταναστών που απευθύνονται στις υπηρεσίες του ψυχιατρικού νοσοκομείου. Διδακτορική διατριβή. Ιατρική Σχολή Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης.

Margolin, G. & Gordis, E. (2000). The effects of family and community violence of children. *Annual Review of Psychology* 51: 445-479.

Nikolaidis, G., Ntinapogias, A. & Stavrou, M. (2017). *Rapid Assessment of Mental Health and Psychosocial Needs and Service Response to Unaccompanied Children (UAC) in Greece*. Athens: Institute of Child Health.

Panter-Brick, C., Grimon, M. P. & Eggerman, M. (2014). Caregiver—child mental health: a prospective study in coict and refugee settings. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 55, 313-327.

Rutter, M., (1985). *Resilience in the face of adversity: Protecting factors and resilience to psychiatric disorder*. *British Journal of Psychiatry*, 147, 598- 611.

UNHCR, (2017). Προστατεύοντας τους πρόσφυγες. Κύπρος. Vol. 51:445-479 (Volume publication date February 2000)

<https://doi.org/10.1146/annurev.psych.51.1.445>

ICD-10 (1992). Ταξινόμηση Ψυχικών Διαταραχών και Διαταραχών Συμπεριφοράς. Κλινικές περιγραφές και οδηγίες για τη διαγνώση. Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας Γενεύη Απόδοση στα Ελληνικά και επιμέλεια Στεφανής Σολδάτος Μαυρέας Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Ψυχικής Υγιεινής ΒΗΤΑ Ιατρικές Εκδόσεις.

Ιωσηφίδης, Θ., (2001) «Η Μέθοδος των Focus Groups στην Κοινωνική Έρευνα: η Περίπτωση του Ερευνητικού Προγράμματος MEDACTION». Εισήγηση στο Διεθνές Επιστημονικό Συνέδριο:

Κοινωνικές Εξελίξεις στην Σύγχρονη Ελλάδα και Ευρώπη, Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ), Σύλλογος Ελλήνων Κοινωνιολόγων (ΣΕΚ). Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο. 24-26 Μαΐου.

Καλαντζή - Αζίζι, Α., Αναστασίου, Θ., Στριγγάρη, Θ., Βλασοπούλου Α. & Βαρβέρη. Χ. (2016). Ανήλικοι πρόσφυγες: Οι δράσεις της Ομάδας Τραύματος του ΙΕΘΣ. *Νέα Υγεία: 98, 8.*

Λειβαδίτης, Μ. (2003) *Πολιτισμός και ψυχιατρική*. Εκδόσεις Παπαζήση. Αθήνα.

Ν.3907/2011 (ΦΕΚΑ/7) «Ίδρυση υπηρεσίας ασύλου και υπηρεσίας πρώτης υποδοχής “ - προσαρμογή της ελληνικής νομοθεσίας προς τις διατάξεις της οδηγίας 2008/15/ΕΚ, σχετικά με τους κοινούς κανόνες στα κράτη – μέλη για την επιστροφή των παρανόμως διαμενόντων υπηκόων τρίτων χωρών».

Ν.4375/2016 Οργάνωση και λειτουργία Υπηρεσίας Ασύλου, Αρχής Προσφυγών, Υπηρεσίας Υποδοχής και Ταυτοποίησης και άλλες διατάξεις.

Παπαδάτος, Γ. (2010). *Ψυχικές διαταραχές και μαθησιακές δυσκολίες παιδιών και εφήβων*. Αθήνα: Gutenberg.

Παπαδάτου, Δ., Τσελεπή, Ν., Μανατού, Ε., Καμπέρη, Ε. & Γιαννοπούλου Ι. (2017). *Ψυχοκοινωνική στήριξη για παιδιά και οικογένειες που παίρνουν τους δρόμους της προσφυγιάς Μεριμνα*» Εταιρία για τη Φροντίδα Παιδιών και Οικογενειών στην Αρρώστια και το Θάνατο.

Παπάνης, Ε. & Ρόντος, Κ. (2006). *Στατιστική Έρευνα*. Αθήνα: Σιδέρης.

ΠΔ 114/2010 (ΦΕΚ Α'/195) Καθιέρωση ενιαίας διαδικασίας αναγνώρισης σε αλλοδαπούς και ανιθαγενείς του καθεστώτος του πρόσφυγα ή δικαιούχου επικουρικής προστασίας σε συμμόρφωση προς την Οδηγία 2005/85/ΕΕ του Συμβουλίου «σχετικά με τις ελάχιστες προδιαγραφές για τις διαδικασίες με τις οποίες τα κράτη μέλη χορηγούν και ανακαλούν το καθεστώς του πρόσφυγα» (L 326/13.12.2005).

Σαραντίδης, Δ. (2008). Μετανάστευση και ψυχική υγεία. Στο «Διασχίζοντας Σύνορα: Διαιώνιση ή φροντίδα του τραύματος». Επιμέλεια έκδοσης: Γκιωνάκης Ν. Εκδόσεις Βαβέλ Κέντρο Ημέρας για την ψυχική υγεία των μεταναστών. Αθήνα.

Σταθοπούλου, Α. (2015). Διαφορές φύλου και ηλικίας στην εμφάνιση ψυχολογικών προβλημάτων μετά τη βίωση μεμονομένου τραυματικού γεγονότος και την παρατεταμένη έκθεση σε τραυματικές δοκιμασίες. Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης, 1347-1353.

Σταθοπούλου, Α. (2015). *Μετατραυματική διαταραχή παιδιών και εφήβων: Το παράδειγμα των παιδιών της Παλαιστίνης*. Αθήνα: εκδ Αναστασίου.

Σταθοπούλου, Α., Παπαδάτος, Γ. & Αναγνωστόπουλος, Δ. (2016). Ψυχολογικές αντιδράσεις μαθητών που βίωσαν βομβαρδισμούς καθώς επίσης πολιτικές και στρατιωτικές συγκρούσεις στην Παλαιστίνη. *Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής* 33: 1-9.

Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.

Χατζηχρήστου, Χ. (2011). Κοινωνική και συναισθηματική αγωγή στο σχολείο. Πρόγραμμα για την προαγωγή της ψυχικής υγείας και της μάθησης στη σχολική κοινότητα: Εκπαιδευτικό υλικό II: Πρωτοβάθμια εκπαίδευση Γ', Δ', Ε', ΣΤ' δημοτικού: Θεωρητικό πλαίσιο και δραστηριότητες. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Wortman, C. B., & Silver, R. C. (1987). Coping with irrevocable loss. In G. R. VandenBos & B. K. Bryant (Eds.), *Master lectures series. Cataclysms, crises, and catastrophes: Psychology in action* (p. 185–235). American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/11106-005>

Ιστοσελίδες:

<http://www.france-terre-asile.org/dam27>

<http://www.unhcr.org/gr/>